

در جستجوی کتابخانه تخصصی مرکزی ادبیات کودک و نوجوان ایران

سید علی کاشفی خوانساری

| ۸۷-۹۸ |

۸۷

آینه پژوهش | ۲۰۷

سال ۳۵ | شماره ۳

مرداد و شهریور ۱۴۰۳

چکیده: کتابخانه‌های تخصصی منابع، اسناد و خدمات مورد نیاز متخصصان یک حوزه خاص را ارائه می‌کنند. یکی از این حوزه‌های تخصصی، ادبیات کودک است که متخصصان آن خود شامل گروه‌های متنوعی است که به نحوی در چرخه تولید و مصرف خواندنی‌های ویژه گروه‌های سنی خردسال، کودک، و نوجوان دخیل هستند. این مقاله به جستجوی کتابخانه تخصصی اصلی ادبیات کودک در ایران می‌پردازد و قابلیت کتابخانه‌های مختلف موجود برای تبدیل شدن به چنین کتابخانه‌ای را بررسی می‌کند. کتابخانه‌های بزرگ سراسری، کتابخانه‌های دانشگاهی، کتابخانه‌های مراکز تحقیقاتی تعلیم و تربیت و فرهنگ و هنر کودکان از جمله کتابخانه‌های مورد اشاره است. این بررسی نشان می‌دهد کتابخانه مرجع کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان و پس از آن کتابخانه تحقیقاتی شورای کتاب کودک با وجود فاصله زیاد بیش از سایر کتابخانه‌ها قابلیت تبدیل به کتابخانه مرکزی تخصصی ادبیات کودک و نوجوان در ایران را دارا می‌باشند.

کلیدواژه‌ها: کتابخانه، ادبیات کودک و نوجوان، کتابخانه تخصصی، کتابخانه مرکزی، کتابخانه دانشگاهی، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان، شورای کتاب کودک.

In Search of a Central Specialized Library for Children's and Youth Literature in Iran

By: Seyyed Ali Kashfi Khansari

Abstract: Specialized libraries provide the resources, documents, and services needed by experts in specific fields. One such specialized field is children's literature, which includes a diverse group of professionals involved in the production and consumption of reading materials for young children, children, and adolescents. This article explores the search for the main specialized library for children's literature in Iran and evaluates the potential of various existing libraries to become such a library. The study considers national libraries, university libraries, research centers, and libraries focused on children's education and culture.

The review shows that the Reference Library of the Institute for the Intellectual Development of Children and Young Adults, and subsequently the Research Library of the Children's Book Council, have the potential to become the central specialized library for children's and youth literature in Iran, despite their considerable distance from other libraries.

Keywords: Library, Children's and Youth Literature, Specialized Library, Central Library, University Library, Institute for the Intellectual Development of Children and Young Adults, Children's Book Council.

یکی از انواع مهم و کاربردی کتابخانه‌ها که در کنار کتابخانه‌های عمومی، کودک، دانشگاهی، سیار و... جایگاهی ویژه و اهمیتی خاص دارند، کتابخانه‌های تخصصی هستند.

کتابخانه‌های تخصصی می‌کوشند کلیه منابع و اسناد مورد نیاز متخصصان یک حوزه خاص را گردآوری کنند و خدمات ممکن و مورد نیاز این متخصصان را شناسایی، طراحی و ارائه نمایند.

از جمله این حوزه‌های تخصصی، ادبیات کودک و نوجوان است. ادبیات کودک و نوجوان به کلیه خواندنی‌های غیر درسی که توسط متخصصان برای استفاده مخاطبان زیر هجده سال فراهم آمده، اطلاق می‌شود. ادبیات کودک و نوجوان شامل منابع ادواری و غیر ادواری، و خلاق و غیر تخیلی (فیکشن و نان فیکشن) می‌شود.

این آثار همچنین بر اساس مخاطبان به ادبیات خردسال، ادبیات کودک و ادبیات نوجوان تقسیم می‌شوند که این سنین خود شامل زیر گروه‌های دیگری چون نوزاد، نوپا، پیش دبستانی، کودکی اول و دوم، نوجوانی اول و دوم (و سوم) می‌باشند. ادبیات کودک و نوجوان همچنین شامل ادبیات شفاهی همچون قصه‌گویی و بخشی از ادبیات عامه، منابع دیجیتال و سایر قالب‌های ارائه محتوا برای مخاطبان نیز هست.

متخصصان ادبیات کودک و نوجوان کسانی هستند که به شکل تخصصی، مستمر و روشمند در زمینه خلق، انتشار، بررسی، ترویج و... ادبیات کودک و نوجوان به فعالیت می‌پردازند. این متخصصان را می‌توان به گروه‌های متعددی همچون شاعر، داستان‌نویس، مترجم، نویسنده آثار غیر داستانی، ویراستار، تصویرگر، منتقد، مدرس، مروج، قصه‌گو، بلاگر، روزنامه‌نگاران مطبوعات کودک و نوجوان، روزنامه‌نگاران حوزه ادبیات کودک و نوجوان در سایر رسانه‌ها، تولیدکنندگان محتوا برای کودکان در رسانه‌ها و پلت‌فرم‌های مختلف و... تقسیم کرد.

حال پرسش این است که آیا در کشورمان کتابخانه‌ای تخصصی ویژه این متخصصان وجود دارد یا نه؟

در این مقاله برای پاسخ به این پرسش می‌کوشیم کتابخانه‌های مختلفی که نسبت دور یا نزدیکی با این هدف دارند، مرور کنیم. نکته مهمی که در این مسیر باید به آن توجه کنیم این است که چنین کتابخانه‌ای با کتابخانه‌های ویژه کودکان تفاوت ماهوی دارد. در کتابخانه‌های

کودکان همه جزئیات بر اساس نیاز و سلیقه کودکان تعیین می‌گردد. محیط شاد و کودکانه است. میز و صندلی‌ها کوتاه و کوچک‌اند. کتابخانه باز و کتاب‌ها در طبقه‌های کوتاه در دسترس‌اند و با برجسب‌های رنگی مشخص شده‌اند. کتاب‌ها اقلام مصرفی هستند که پاره و خط‌خطی می‌شوند. این کتابخانه‌ها برخلاف سایر کتابخانه‌ها آکنده از سر و صدا و صحبت و جیغ و خنده‌اند، بچه‌ها در حال دویدن و بالارفتن از میزها و صندلی‌ها هستند و هیچ نشانه‌ای از سکوت و آرامش در آنها نیست. قصه‌گویی، نقاشی، کاردستی، بازی و... مهمترین فعالیت‌های کتابخانه هستند و امانت و قرائت کتاب بخشی کوچک از ماموریت یک کتابخانه کودک است و... و... پس طبیعی است چنین کتابخانه‌ای نمی‌تواند کتابخانه‌ای برای متخصصان ادبیات کودک و نوجوان باشد. کتابخانه تخصصی ادبیات کودک و نوجوان به همان اندازه که در بردارنده کتاب‌های جدید و قدیمی و داخلی و خارجی ویژه کودکان و نوجوانان است، نیازمند کتاب‌های تخصصی تئوریک، تاریخی، نقد و... ادبیات کودک برای بزرگسالان و پژوهشگران است.

برای مثال بخش کودک و نوجوان کتابخانه مرکزی پارک شهر گرچه یکی از غنی‌ترین کتابخانه‌ها در زمینه کتاب کودک و نوجوان با ۱۶ هزار جلد کتاب و صدها نشریه قدیمی و جدید است یک کتابخانه تخصصی نیست. مثلاً در این کتابخانه تنها مجلات جدید کودک و نوجوان در دسترس است و مجلات قدیمی که برای متخصصان اهمیت زیادی دارد از دسترس خارج شده‌اند. این کتابخانه شامل کتاب‌های کتابخانه اداره امور کودکان‌ها که سال ۱۳۳۷ به عنوان یکی از اولین کتابخانه‌های خاص کودکان تاسیس شد نیز می‌باشد و ارزش تاریخی دارد. در دهه هفتاد شمسی تلاش‌هایی برای تبدیل کل این کتابخانه، به کتابخانه تخصصی کودک و نوجوان انجام شد و سبب هرچه غنی‌تر شدن این بخش کتابخانه گردید اما این ایده به سرانجام نرسید.

بخش کودک و نوجوان کتابخانه ملی نیز چنین خصوصیتی دارد. این بخش که حدود پانزده سال از تاسیس و افتتاح رسمی آن با عنوان «کتابخانه ملی کودکان و نوجوانان ایران» می‌گذرد، عملاً از سال ۱۳۶۲ با اجرای قانون اجباری شدن واسپاری کتب چاپی به کتابخانه ملی زمینه‌های آن فراهم شده بود. با این حال این کتابخانه مخاطبان خود را افراد ۷ تا ۱۴ سال معرفی کرده و گرچه در معرفی آن اشاره به پژوهشگران هم دیده می‌شود، زمینه‌های استفاده پژوهشگران از این بخش پیش‌بینی نشده است. در این

کتابخانه بیش از یکصد هزار عنوان کتاب کودک گردآوری شده اما خدمت امانت‌دهی پیش‌بینی نشده و بازدیدکنندگان تنها به صورت بازدیدهای گروهی از مدارس اجازه ورود به آن را دارند و امکان عضویت اشخاص در آن وجود ندارد.

در دیگر کتابخانه‌های مهم و اصلی کشور نیز تعریف، فضا، مجموعه‌سازی و خدمات‌دهی ویژه‌ای با موضوع ادبیات کودک و نوجوان به چشم نمی‌خورد. کتابخانه‌هایی چون آستان قدس رضوی، مجلس شورای اسلامی، ملک، وزیری، ملی تبریز، مرکزی رشت و... همگی منابع ارزشمندی برای متخصصان ادبیات کودک و نوجوان دارند. اما این منابع به شکل جداگانه و تخصصی آماده‌سازی نشده‌اند و حتی در برخی کتابخانه‌ها به بایگانی راکد انتقال یافته‌اند. کتابخانه مسجد اعظم قم با مجموعه‌سازی تخصصی در زمینه کتب درسی قدیمی مدارس در این میان قابل ذکر است که می‌تواند محل رجوع اهالی ادبیات کودک باشد. همین‌طور کتابخانه حسینییه ارشد که بخش تقریباً مجزایی برای کودکان و نوجوانان با ۴۱ هزار نسخه کتاب دارد.

۹۱

آینه پژوهش | ۲۰۷
سال ۳۵ | شماره ۳
مرداد و شهریور ۱۴۰۳

همچنین است کتابخانه‌های بزرگ مراکز پژوهشی و دانشنامه‌ها همچون پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی و دهها پژوهشگاه کوچک و بزرگ دیگر، و یا فرهنگستان زبان و ادبیات فارسی و دائرةالمعارف‌ها و دانشنامه‌های متعدد فعال و نیمه فعال کشور.

گروه دیگری از کتابخانه‌ها که می‌توان با چنین هدفی از آنها سراغ گرفت، کتابخانه‌های دانشگاهی هستند. اولین تعاملات میان ادبیات کودک و نوجوان و نهاد آموزش عالی به دوره پهلوی اول و اولین پایان‌نامه‌های مرتبط دانشگاهی در این حوزه برمی‌گردد. با این حال از اواخر دهه هشتاد با رسمیت رفتن رشته ادبیات کودک و نوجوان به عنوان یکی از گرایش‌های زبان و ادبیات فارسی در مقطع کارشناسی ارشد، پیوند دانشگاه و ادبیات کودک جدی‌تر شد و پس از دانشگاه شیراز به عنوان پیشگام این حوزه، امروزه این رشته در دهها دانشگاه دولتی، آزاد، غیرانتفاعی، پیام‌نور، علمی کاربردی و... ارایه می‌شود و انتظار می‌رود این دانشگاه‌ها به فکر ایجاد کتابخانه تخصصی ادبیات کودک و نوجوان افتاده باشند.

همچنین برخی دانشگاه‌هایی هم که رشته ادبیات کودک ندارند مراکز تخصصی مطالعاتی و گروه‌هایی در این زمینه تاسیس کرده‌اند و فعالند که از آن جمله می‌توان به دانشگاه فردوسی مشهد و دانشگاه علامه طباطبایی در تهران اشاره کرد.

در مهمترین و قدیمی‌ترین کتابخانه‌های دانشگاهی کشور یعنی کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران و کتابخانه دانشکده ادبیات این دانشکده، پیش‌بینی خاص و جداگانه‌ای درباره ادبیات کودک و نوجوان مشاهده نمی‌شود.

دانشگاه شیراز به عنوان اولین دانشگاه ارایه‌دهنده کارشناسی ارشد ادبیات کودک و دارنده اولین مرکز مطالعات دانشگاهی خاص ادبیات کودک و اولین نشریه علمی پژوهشی ادبیات کودک، در تلاش برای ایجاد کتابخانه تخصصی نیز پیشگام بوده است.

کتابخانه تخصصی کودک و نوجوان دانشگاه شیراز در سال ۱۳۹۲ به پیشنهاد مرکز مطالعات ادبیات کودک دانشگاه و با تصویب معاونت پژوهشی دانشگاه شیراز تأسیس شد. این کتابخانه شامل دو گروه منابع کتاب‌های کودک و نوجوان و منابع پژوهشی است که با همکاری دانشکده‌های علوم تربیتی و ادبیات فارسی و کتابخانه مرکزی دانشگاه شکل گرفته و حدود ۱۴ هزار منبع فارسی و لاتین را شامل می‌شود. این کتابخانه ۶۰۰ متر فضا دارد و تنها به دانشجویان، اعضای هیات علمی و پژوهشگران ادبیات کودک خدمات ارائه می‌دهد.

در دانشگاه شهید بهشتی چند سالی است مقطع کارشناسی ارشد ادبیات کودک و نوجوان راه‌اندازی شده است. دانشجویان این رشته و رشته ادبیات فارسی و همچنین زبان و ادبیات انگلیسی که واحدی تحت عنوان ادبیات کودک دارند به منابع ادبیات کودک نیاز داشتند. پس کتابخانه کودک و نوجوان دانشگاه شهید بهشتی در طبقه اول ساختمان کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد دانشگاه راه‌اندازی شد. این کتابخانه با هدف سرویس‌دهی به فرزندان اعضای هیئت علمی، کارمندان و دانشجویان و مهدکودک واقع در دانشگاه و همچنین تامین منابع مورد نیاز دانشجویان خصوصاً گرایش ادبیات کودک و نوجوان ایجاد شده و در حال حاضر این مجموعه دارای حدود ۵۰۰۰ نسخه کتاب اعم از فارسی، انگلیسی، فرانسوی و عربی شامل دوره فرهنگنامه کودکان و نوجوانان و آرشیو کامل کتاب ماه کودک و نوجوان، کتاب الکترونیکی، کتاب شنیداری، مجله، فیلم، کارتون، نوار قصه و... می‌باشد.

در دانشگاه فردوسی کتابخانه تخصصی ادبیات کودک و نوجوان کارگروه ادبیات کودک و نوجوان دانشگاه فردوسی مشهد (هورام) در سال ۱۳۹۵ تأسیس شد و دارای حدود ۷۰۰ جلد کتاب می‌باشد.

در دانشگاه علامه تلاش‌هایی برای افزودن کتاب کودک به موجودی کتابخانه دانشکده ادبیات انجام شده است. همچنین چند سال قبل کتابخانه تخصصی کودک در ابعادی کوچک ایجاد شد اما ظاهراً کتاب‌های آن در زمان تعمیرات ساختمان به دانشجویان اهدا و کتابخانه تخصصی برچیده شد.

از دیگر کتابخانه‌های دانشگاهی مرتبط می‌توان به دانشگاه امام رضا (ع) در مشهد و دانشگاه گیلان در رشت اشاره کرد که گرچه کوشش‌هایی برای گردآوری منابع کودک و نوجوان داشته‌اند اما این تلاش‌ها هنوز به نتیجه روشنی نرسیده است. کتابخانه بزرگ دانشگاهی دیگر کتابخانه مرکزی دانشگاه آزاد اسلامی است که هشت هزار متر مربع وسعت دارد اما بنابر اطلاعات موجود بخش ویژه‌ای در زمینه ادبیات کودک و نوجوان ندارد.

دسته‌های دیگری از کتابخانه‌ها هم وجود دارد که فرض اینکه یکی از آنها به سمت تخصصی شدن در زمینه ادبیات کودک و نوجوان پیش بروند، غیر ممکن نبوده است اما چنین اتفاقی نیفتاده است. از هزاران کتابخانه وابسته به شهرداری‌ها و برای نمونه بیش از هشتاد کتابخانه وابسته به سازمان فرهنگی و هنری شهرداری تهران گرفته تا هزاران کتابخانه وابسته به ستاد امور فرهنگی مساجد که در دهه پیش پر رونق بودند و امروزه همگی تعطیل و معلق شده‌اند و یا هزاران کتابخانه مدارس که از آن میان مثلاً کتابخانه مجتمع آموزشی خرد در ولنجک تهران بیش از هفده هزار جلد کتاب کودک و نوجوان دارد و یا موزه‌ای از کتاب‌های درسی قدیمی که در مدرسه سروش راه‌اندازی شده و بسیاری کتابخانه‌های دیگر.

در جستجوی کتابخانه تخصصی ادبیات کودک و نوجوان باید سراغ مراکز تخصصی این حوزه در بخش دولتی و غیر دولتی هم برویم. سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی درسی و دفتر انتشارات کمک آموزشی در وزارت آموزش و پرورش از آن جمله است. انتشارات مدرسه، مجلات رشد، کتابنامه رشد و جشنواره کتاب رشد از جمله فعالیت‌های مرتبط با ادبیات کودک در این مجموعه است. با این حال موضوع کتابخانه این سازمان تعلیم و تربیت تعیین شده و برنامه و فعالیت در زمینه ادبیات کودک ندارد.

در انجمن‌های تخصصی ادبیات کودک و نوجوان همچون انجمن نویسندگان کودک و نوجوان، انجمن ناشران کتاب کودک و انجمن تصویرگران کتابخانه بزرگ و تخصصی وجود ندارد و این موضوع از برنامه‌های این نهادها نبوده است. انجمن نویسندگان کودک

در دهه‌های پیش برای ایجاد کتابخانه بزرگی تلاش کرد اما در سال‌های بعد متوجه شد این موضوع از توان مالی انجمن خارج است. خانه کتابدار از دیگر نهادهای فعال در ادبیات کودک است که کتابخانه‌ای بزرگ دارد اما این کتابخانه نیز چنین رسالتی برای خود قایل نبوده است.

موسسه پژوهشی تاریخ ادبیات کودک ایران از دیگر نهادهای فعال در زمینه ادبیات کودک است. در کتابخانه این موسسه ۷۷۰۰ کتاب و حدود ۱۵ هزار منبع دیگر همچون نشریه، مقاله، سند، نامه و... نگهداری می‌شود. این منابع مربوط به دوره قاجار و پهلوی است. منابع این کتابخانه، ارزشمند و بسیاری منحصر به فرد هستند. با این حال گرچه این منابع توسط صدها نفر از نویسندگان و خیرین به این موسسه اهدا شده، این کتابخانه فقط به کارکنان خود خدمات می‌دهد و راهی برای دسترسی سایر پژوهشگران به این منابع وجود ندارد.

یکی دیگر از کتابخانه‌های تخصصی ادبیات کودک و نوجوان در کشورمان، کتابخانه مرکز تربیت مربی کودکان در حوزه علمیه قم است. مرکز تربیت مربی کودکان حوزه علمیه قم نهادی وابسته به دفتر تبلیغات اسلامی حوزه است که سال ۱۳۶۱ به همت مرحوم محمدحسن راستگو بنیان گذاشته شده است و از همان سال‌ها برای ایجاد کتابخانه‌ای تخصصی تلاش کرده است. این کتابخانه در دهه شصت تا هشتاد زمینه‌ساز بسیاری اتفاقات در زمینه ادبیات کودک بود و امروزه هم‌زمان به متخصصان و طلاب حوزوی، دست‌اندرکاران ادبیات کودک و مراجعان کودک و نوجوان خدمات می‌دهد و بیش از پانزده هزار عنوان کتاب کودک و نوجوان و صدها عنوان نشریه و سند دارد. متأسفانه امروز این کتابخانه تا حدودی از روزهای طلایی خود و تعریف یک کتابخانه تخصصی ادبیات کودک و نوجوان فاصله گرفته است.

شورای کتاب کودک قدیمی‌ترین نهاد مرتبط با ادبیات کودک در ایران است و کتابخانه این نهاد قدیمی‌ترین کتابخانه‌ای است که کوشیده کتابخانه‌ای برای متخصصان ادبیات کودک باشد. شورای کتاب کودک نهادی مدنی و غیردولتی است که سال ۱۳۴۱ تشکیل شده و در سال ۱۳۴۹ تشکیل کتابخانه تخصصی در آن به تصویب رسیده و کتابخانه آن از سال ۱۳۵۳ به صورت رسمی مشغول فعالیت است.

در کتابخانه شورا ۶۲ هزار جلد کتاب فارسی مرتبط، ۶ هزار کتاب کودک غیر فارسی و همچنین حجم زیادی سی دی، پایان نامه، نشریه، مقاله، سند فارسی و لاتین و... گردآوری شده است. همچنین ۳۵ هزار کتاب کودک قدیمی به شکل اسکن شده موجود است. این کتابخانه بیش از ۱۴۰۰ عضو رسمی دارد که همان اعضای شورای کتاب کودک هستند. همچنین به نویسندگان، پژوهشگران و دانشجویان به شکل موقت و موردی خدمات می دهند. این کتابخانه از مهمترین کتابخانه های تخصصی ادبیات کودک در ایران است اما با مشکل جدی کمبود فضا برای نگه داری منابع و ارایه خدمات روبه روست.

کتابخانه مرجع کانون پرورش فکری کودک و نوجوان یکی از بزرگترین کتابخانه های تحقیقاتی در حوزه ادبیات و هنر کودک و نوجوان در ایران است که به محققان، پژوهشگران، نویسندگان، تصویرگران، فیلم سازان، نمایشنامه نویسان و سایر افرادی که به نوعی برای کودکان و نوجوانان فعالیتی دارند و همچنین به دانشجویان سرویس دهی می کند.

تاریخچه کتابخانه مرجع به سه کتابخانه مجزا در سال های پیش از انقلاب اسلامی برمی گردد که دو کتابخانه در ساختمان مرکزی کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان واقع در خیابان جم وجود داشت. یکی کتابخانه کارمندان کانون و دیگری کتابخانه مرجع. طرز تشکیل کتابخانه کارمندان بدین صورت بود که به منظور خرید کتاب برای کتابخانه های کانون، ناشران نمونه ای از کتاب های چاپ شده خود را به کانون می فرستادند تا پس از بررسی نسبت به خریداری کتاب های مناسب اقدام شود. کتاب ها پس از بررسی جهت استفاده کارمندان به کتابخانه کارمندان تحویل داده می شد. این کتابخانه از تیر ماه ۱۳۴۸ در اداره مرکزی شروع به کار کرد و مجموعه آن به تدریج گسترش یافت.

کتابخانه دوم با نام مرجع در سال ۱۳۴۹ جهت استفاده نویسندگان، مترجمان، نقاشان و افرادی که در زمینه ادبیات کودکان فعالیت داشتند شروع به کار کرد. در این کتابخانه چندین هزار جلد کتاب کودک و نوجوان خارجی نگهداری می شد.

سومین کتابخانه با نام آبراهام لینکن در سال ۱۳۵۱ تحت پوشش انجمن ایران و آمریکا در فضایی حدوداً ۴۰۰ متر تأسیس شد. این کتابخانه با ۸۵۰۰ جلد کتاب و ۲۶۰۰ جلد مجله در موضوعات اجتماعی، سیاسی، هنر، علوم انسانی، تکنولوژی، تعلیم و تربیت، به اعضای خود سرویس می داد.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، طبق لایحه قانونی ۱۳۵۸/۷/۱۵ شورای انقلاب، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان مالک کلیه دارایی‌های فرهنگی انجمن ایران و امریکا شد. با اضافه شدن تعدادی کتاب فارسی و عربی به مجموعه کتاب‌های لاتین موجود در کتابخانه آبراهام لینکن، نام آن به کتابخانه مرجع تغییر پیدا کرد و در سال ۱۳۶۱ هر سه این کتابخانه‌ها در محل کتابخانه آبراهام لینکن متمرکز گشت.

در سال ۱۳۷۲ آیین‌نامه جدید کتابخانه مرجع تدوین و تصویب شد و بر اساس آن کتابخانه مرجع به کتابخانه‌ای تخصصی تحقیقاتی تبدیل شد که در حوزه ادبیات، هنر، تعلیم و تربیت، روانشناسی و خواندنی‌های کودکان و نوجوانان اقدام به گردآوری، تهیه، نگهداری و اشاعه اطلاعات می‌کند. بر اساس این اساسنامه کتابخانه مرجع به عنوان مهم‌ترین مرجع اطلاعاتی در حوزه ادبیات و هنر کودک و نوجوان، باید پاسخگوی کلیه نیازهای اطلاعاتی این حوزه باشد. این کتابخانه در حال حاضر ۶ هزار عضو و بیش از ۷۲ هزار کتاب فارسی و ۲۵ هزار کتاب غیر فارسی دارد. در این کتابخانه همچنین بیش از ۹۰۰ نشریه فارسی و حدود ۲۷۰ مجله غیر فارسی، ۲۷۴ پایان‌نامه، ۱۸۲ پژوهش و حدود ۱۷۰۰ چکیده پایان‌نامه نگهداری می‌شود. نمایه‌سازی بیش از ۵۸ هزار مقاله فارسی و ۱۵ هزار مقاله غیر فارسی از دیگر امکانات این کتابخانه است.

۹۶

آینده پژوهش | ۲۰۷
سال ۳۵ | شماره ۳
مرداد و شهریور ۱۴۰۳

کتابخانه مرجع کانون در روزهای اوج خود به طور منظم مقاله‌شناسی‌ها و کتابشناسی‌های حوزه کودک و نوجوان و نشریه ماهیانه‌ای به نام پیام کتابخانه منتشر می‌کرد. همچنین برپایی نمایشگاه‌های موضوعی و برپایی نشست‌های تخصصی از دیگر برنامه‌های این کتابخانه بوده است. با این حال تغییرات مکرر مدیران کانون و مشکلات مالی و اداری سبب برخی نارسایی‌ها در این کتابخانه شده است و تامین منابع جدید داخلی و به ویژه خارجی و انتشار کتابشناسی‌ها و فهرس با اخلاص مواجه بوده است. همچنین در کمال شگفتی چند سال قبل بخشی از فضای این کتابخانه حذف و به ورودی ساختمان اضافه شد. اتفاق خوب درباره این کتابخانه اتصال آن به شبکه کتابخانه‌های کشور و دیجیتالی شدن بخشی از منابع و خدمات بوده است.

مرور کتابخانه‌های گوناگون نشان می‌دهد دو کتابخانه شورا و مرجع کانون و به ویژه دومی نزدیکترین سنخیت را با یک کتابخانه استاندارد تخصصی در زمینه ادبیات کودک و

نوجوان دارند، هرچند که هنوز فاصله بسیار زیادی تا دستیابی به همه شاخص‌ها و ممیزه‌های چنین کتابخانه‌ای وجود دارد.

کتابخانه تخصصی مرکزی ادبیات کودک و نوجوان در ایران نیازمند ساختار اداری و هویت مستقل، قوی و منسجم، فضایی بسیار بزرگتر از این دو کتابخانه مذکور و منابع ارزی و ریالی متفاوتی است.

حال پرسش این است که یک کتابخانه ایده‌آل و مطلوب در این حوزه چه کارکردهایی فراتر از کتابخانه‌هایی که برشمردیم می‌تواند داشته باشد.

نگاهی به کتابخانه‌های تخصصی ادبیات کودک و نوجوان و سایر کتابخانه‌های تخصصی مرکزی در جهان ما را راهنمایی می‌کند که چنین آرزوهایی را فهرست کنیم:

- بورسیه اقامت و حمایت مالی از پژوهش‌های ادبیات کودک
- کمک هزینه به برخی پژوهش‌های دیگر
- تأمین منابع مورد نظر پژوهشگران طی تعامل با کتابخانه‌ها و مجموعه‌داران جهان به شکلی امانی
- انتشار فهرست‌های ادواری و موضوعی کتب، مقالات، نشریات و...
- برپایی برنامه‌های علمی حضوری و مجازی میان متخصصان ادبیات کودک
- پذیرش کتابخانه‌ها و اسناد شخصی چهره‌های ادبیات کودک و مجموعه‌سازی جداگانه در کتابخانه به نام ایشان
- حمایت از حضور پژوهشگران ادبیات کودک در رویدادهای علمی جهانی
- برپایی نمایشگاه‌های موضوعی از منابع تخصصی به مناسبت‌های مختلف
- نگهداری دستنویس‌ها، یادداشت‌های خصوصی، نامه‌های شخصی و مکاتبات اداری، کتب حاشیه‌نویسی شده، عکس‌ها و... در حوزه تخصصی
- ایجاد اتاق‌های مطالعه و میز کار اختصاصی برای پژوهشگران برجسته در طول ایام حضور در کتابخانه

- جامعیت در کتاب‌ها و مجلات کودک و نوجوان و درباره ادبیات کودک و نوجوان از دوره قاجار تا جدیدترین کتب روز

- و...

در پایان جا دارد از کتابداران محترمی که با ارایه اطلاعات درباره کتابخانه‌ها مرا در نگارش این یادداشت یاری کردند، تشکر کنم. همچنین از کتابخانه‌هایی که به دلیل عدم همراهی مدیرانشان نتوانستم تصویر کاملتری از آنها ارایه کنم پوزش بطلبم. آنچه تقدیم شد طرح یک نیاز و آرزوی قدیمی و نقل دانسته‌ها و یافته‌های شخصی من بود و این مبحث می‌تواند موضوع پژوهشی بزرگ و روشمند قرار گیرد و تحلیل جامع‌تری فراروی آورد.

تاریخ نگارش مقاله شهریور ۱۴۰۱